

Elyiğit, Gamze, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Giresun Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/15, ss.387-401.
DOI: 10.31765/karen.1114917

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Doktora Öğrencisi,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Van/TÜRKİYE
 gamzeelyigitt@gmail.com

ORCID : 0000-0002-2232-7157

Anahtar Kelimeler: Serbest Cumhuriyet Fırkası, 1930 Belediye Seçimleri, Karadeniz Bölgesi, Giresun

Keywords: Free Republican Party, 1930 Municipal Elections, Black Sea Region, Giresun

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI GİRESUN TEŞKİLATLANMASI VE 1930 BELEDİYE SEÇİMLERİ*

Gamze ELYİĞİT**

Öz: Bu çalışma 12 Ağustos 1930 tarihinde Ali Fethi Bey'in (Okyar) girişimleriyle açılan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) Giresun Vilayeti'nin teşkilatlanmasını, 1930 yılı belediye seçimi ile kapatılma sürecini ele almaktadır. Bilindiği üzere 1929 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz ülkemizde de etkisi oldukça şiddetli olmuştu. Ekonomik krizin ülkemizde ortaya çıkardığı ekonomik ve toplumsal sorunlar giderek artmış ve bu da tepkilere yol açmıştı. Bu durum SCF'nin kıyı kesimlerinde etkili olmasını sağlamış ve iktidar fırkasının yanlış yönetimini eleştiren çoğu muhalif kesim SCF'yi desteklemesine neden olmuştur. SCF Giresun Vilayet teşkilatlanması özellikle dönemin iktidarı Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır. CHF'nin oluşturduğu istihbarat raporları Giresun'da SCF teşkilatlanmasının irticai faaliyeti bulunan kişilerin ve komünizmin burada yoğun bir şekilde olduğunu ifade ederek kapatılmasına neden olmuştur. Ele aldığımız bu çalışmada hedefimiz SCF teşkilatlanmasının Karadeniz Bölgesinde gösterdiği hareketliliğin sosyo-ekonomik ve toplumsal yapısını inceleyerek aktarmaktır.

ORGANIZATION OF THE FREE REPUBLIC SECTION GİRESUN AND THE 1930 MUNICIPAL ELECTIONS

Abstract: This study deals with the organization of Giresun Province of the Free Republican Party (SCF), which was opened on 12 August 1930 with the initiatives of Ali Fethi Bey (Okyar), and the process of its closure with the 1930 municipal election. As it is known, the economic crisis that affected the whole world in 1929 had a severe impact on our country as well. The economic and social problems caused by the economic crisis in our country gradually increased and this led to reactions. This situation enabled the SCF to be effective in the coastal areas and caused many opposition groups to support the SCF, which criticized the mismanagement of the ruling party. The SCF Giresun Provincial organization was subjected to harsh criticism, especially by the Republican People's Party (CHF), the ruling party of the time. The intelligence reports produced by the CHF caused the SCF organization in Giresun to be closed down by stating that there are people with reactionary activities and communism there intensely. In this study, our aim is to analyze and convey the socio-economic and social structure of the mobility of the SCF organization in the Black Sea Region.

Geliş Tarihi / Received Date: 10.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 03.08.2022

Giriş

Türk siyasi tarihinde halkın I. Meşrutiyet ile yönetime katılmasının ardından ilk kez demokratikleşme adımları atılmıştı. Bu dönemden sonra birçok siyasi fırka kurulmuş ise de Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) her noktadan tartışmaların hedefinde tutularak etkisini günümüze kadar taşımıştır. Cumhuriyet rejiminin ilan edilmesinin ardından ilk muhalefet fırkası olarak karşımıza çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) Gazi Mustafa Kemal'in isteksizliğine rağmen kurulmuştu. İktidar fırkasına muhalif olanların bu fırkaya yakınlık göstermesi CHF'yi harekete geçirmiş ve ardından Şeyh Sait isyanının ortaya çıkmasıyla kısa ömürlü olmuştur.¹ Bunun üzerine ülkemizde uzun bir süre siyasi bir teşkilatlanma kurulmadı. 1929 tarihine gelindiğinde ise ekonomik buhranın ülkemizde bıraktığı kötü tesir üzerine birtakım arayışlara giren Gazi Mustafa Kemal bunun çözümünü hükümetin denetlenmesi ve bu kriz karşısında çözüm bulabilmesi için Türkiye'nin ikinci muhalefet fırkası olan SCF'nin kurulmasını sağlamıştır. 1930 yılına gelinceye kadar ise Türkiye'de birçok devrim hayata geçirilerek uygulanmaya çalışıldı.

1930 yılını genel itibarıyla ele alıp değerlendirmek gerekirse siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu yorumlamak için tarımsal faaliyetlerini, sanayi ve demiryolu politikalarını da irdeleyerek incelemek gerekir.² Öyle ki muhalefet kavramı tam da geniş halk kitlesi arasında hem toplumsal hem de düşünsel bir farkın olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştı. Gazi Mustafa Kemal'in 1930'da ülkedeki huzursuzluğa ve bu farklılığa çözüm olarak çareyi sadık bir muhalefetin açılmasıyla mümkün olacağına inanmıştır.³ Yabancı basında bu durum Gazi Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'nın uyguladığı politikaları tam anlamıyla tüm yönleriyle eksikliklerini eleştirecek bir muhalefet fırkasını istemesinden kaynaklandığını dile getirmekteydi.⁴ Bu oluşum ise TpCF'nin tam tersine Gazi Mustafa Kemal'in isteği ile kurulmuştu.⁵ İlk başlarda tereddüt ile yaklaşan Fethi Bey, hükümetin fırkaya karşı hoşgörülü olması ve Hükümet tarafınca hiçbir baskıya maruz bırakılmayacağına dair Gazi Mustafa Kemal'den güvence istedi. Buna karşılık ülkenin rejimine zarar gelmediği sürece güvence de hiçbir sorun olmayacağı cevabını almışsa da Fethi Bey'in daha somut bir güvence istemesi üzerine ikili arasında fırkanın kurulması için karşılıklı anlaşarak mektuplar yazılıp bunu da basına vermeye karar verdiler.⁶

Ali Fethi Bey (Okyar), Gazi Mustafa Kemal'den onay almasının ardından⁷ resmi olarak 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla kuruldu.⁸

SCF muhalefet rolüyle ortaya koyduğu eleştiriler özellikle demiryolu siyasetinin halka aşırı derece vergi yoluyla mal olunması, tekellerden alınan vergilerin hafifleterek halkı rahatlatılacağı, kadınlara önemli hakların verilmesi, Türk parasının değerinin düşürülmesi gibi vaatlerin verilmesi İsmet Paşa'nın başından bulduğu iktidar fırkasını harekete geçirmiştir.⁹

Ekonomik buhranın ülkemizde ki şiddetli etkisini de ele aldığımızda SCF kendisinde iktidar fırkasını eleştirme hakkı buluyordu. Öyle ki ekonomik buhran en fazla tarımsal alanda faaliyet gösteren bölgelerde demiryolu ağının geçtiği yerler ile liman bağlantısı olan bölgeler arasında daha fazla görüldü. Şevket Süreyya'nın tanımına göre bu buhran "uyanık" bölgeler olarak adlandırdığı Karadeniz, Ege, Akdeniz'de etkisini gösterdi.¹⁰

¹ Turan,2005: 30-135.

² Tunçay, 1981: 274.

³ Pınar, 2015, s.279.

⁴ The Times, 14 August 1930.

⁵ Teziç, 1976: 2.

⁶ Pınar, 2016: 155. SCF ile ilgili detaylı çalışma için bkz. Pınar,2015: Pınar, 2017.

⁷ Vakıf, 13 Ağustos 1930.

⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 13 Ağustos 1930.

⁹ CA, IV-9, D 57, F 3-150.

¹⁰ Aydemir, 1999: 364.

Ekonomik buhranın ülke genelinde bıraktığı yıkıcı etkisini Giresun örneğinde ele aldığımızda, Tarımsal faaliyetlerin kuraklık ve buhrana bağlı olarak düşmesi çiftçiyi çaresiz bir şekilde Ziraat Bankası'ndan kredi çekmelerine mecbur bırakılmıştı. Fakat çiftçinin bu krediyi bankaya ödeme yapamadığı için faiziyle ödeyecek olması köylüyü içinden çıkılmaz bir hale sürüklenmesine neden olmuştu.¹¹ Köylülerin bu denli zorlandığını gören hükümet, bu buhran krizinin etkilerini köylülerin üzerinden azda olsa kaldırmak için çözüm olarak Ziraat Bankası'yla anlaşarak kooperatifler açma yoluna gitti. Bu kooperatifler en çok tarım piyasasının sürekli olduğu Giresun'da açılarak faaliyetlerine başladı.¹²

1. Serbest Cumhuriyet Fırkası Teşkilatlanması Öncesi Giresun ve Toplumsal Tabanın Şekillenmesi

1920 tarihinde Meclis Başkanı olan Gazi Mustafa Kemal, Meclise Giresun, Tirebolu ve Ordu kazalarının birleşerek Giresun adında bir sancak kurulması önerisinde bulundu. Fakat bu durum asayiş bu bölgede sağlamanın zor olacağından hem de hükümete yükleyeceği düşünüldüğü ekonomik şartlardan dolayı kabul edilmesi uygun görülmedi. Uzun süren meclis tartışmaların ardından varılan kararda 1925 tarihinde Giresun, Tirebolu ve Görele kazalarının birleşmesiyle Giresun sancak yerine şehir statüsüne getirildi.¹³ Giresun vilayeti verimli toprakları nedeniyle mübadillerin gelip buraya yerleşmesinden dolayı hem ekonomik hem de toplumsal olarak sıkıntılar yaşamış olan vilayetlerden biridir. Bu bölgeye yerleştirilecek olan mübadiller ilkin Samsun Limanı yoluyla Giresun'a getirildi. 25 Ağustos 1924 tarihine kadar bu bölgelerden Samsun Limanı'na gelen 59 bin mübadilin 748'i Giresun'a sevk edilmişti.¹⁴ Samsun, Drama, Kavala ve Selanik çevresinden gelen göçmenlerin çoğu Giresun ve Şebinkarahisar'a yerleştirilmiş ayrıca bu mübadillere iskân etmeleri için de tarla ve evler verilmişti.¹⁵ Buraya gelen toplamda 832 mübadilin 214'üne ev, 39'una dükkân, 938'ine tarla, 6118 kişiye ise bahçe verildi.¹⁶

Mübadelelerin buraya gelip yerleşmesi her ne kadar nüfusu attırıp şehrin gelişimine katkı sağlanacağı düşünülse de bu etki etrafındaki liman şehirlerinin varlığından dolayı istenilen beklentiyi verememekteydi. Öyle ki 1927 yılı nüfus sayımı verilene baktığımızda Giresun'da mevcut nüfus 165,033'tür.¹⁷ Dağlık ve engebeli bir coğrafi yapısına sahip olmasına karşın nüfusa oranla bu bölgede ziraatla uğraşan kişi sayısı 49.70'tir.¹⁸ Bulunduğu konum itibarıyla ziraat ile uğraşanların sayısı oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Bu bölgede yetiştirilen ve ekonomik olarak da ele alındığında Giresun'un ekonomisine en fazla katkı sağlayan tarım ürünü bölgenin iklim şartlarına bağlı olarak yetiştirilen fındıktır. Bu dönemde Giresun ekonomisinin kaderinin her ne kadar fındığa bağlı bırakılmamak maksadıyla iktidar, halkı mandalina, portakal, limon gibi çeşitli tarım ürünlerine yönlendirmeler yapmışsa da fındığın kente sağladığı gelir diğer tarım ürünlerinin çok ilerisindedir. Fakat Giresun'da ekonomik açıdan bu kadar önemli olan fındık yetiştiriciliği için bölgede fındık numune fidanlığının bulunmaması bölgenin kalkınmasını oldukça kötü etkilemektedir. Öyle ki bu dönemde fındık üretiminin düşmesinin nedenini halk fındığın ekildiği ilk an itibarıyla elverişsiz bir ortamda yetirilmesi ve gerekli bakımlarının verilmemesine bağlamaktadır. Halkın bu durumdan muzdarip olduğu dönemin yerel gazetelerinde ayrıca ele alınmıştır. Sağlıksız fidanlardan verim alınmadığı için köylünün, mısır ve sebze bahçeleriyle yazı geçirseler de kışa çare bulamadıkları, fındıklara bakım verildiği takdirde bu mağduriyetlerinin giderileceğine ayrıca değinilmiş buna karşın ise uzmanların denetimi altında bir fındık laboratuvarı kurulmasıyla daha

¹¹ Zarakolu, 1982: 91.

¹² Emrence, 2006: 59.

¹³ Şaşmaz, 2014: 13.

¹⁴ İpek, 2000: 77.

¹⁵ Bayraktar, 2018: 610-631.

¹⁶ BCA. 30.10/124.885.4-5.

¹⁷ Umumi Nüfus Tahriri, 1929: 11.

¹⁸ Umumi Nüfus Tahriri, 1929: 20.

sağlıklı fidan yetiştirilerek daha fazla verim alınmasının önünün açılması istenmiştir.¹⁹ İklim koşullarına bağlı olarak Giresun'da kış sezonu için en ideal tarım ürünü olan fındığın köylünün maddi olarak rahat etmesi adına hükümet bazı girişimlerde bulundu. Bu girişimlerden biride hükümetin aldığı kararla fındık fidanının yabancılarla ihracatını yasaklaması çiftçiyi rahatlatmak adına önemli bir adım olmuştur.²⁰

Öte yandan tüm ülkeyi baştan sona saran 1929 ekonomik krizin etkileri Giresun'da da fazlasıyla hissedildi. 1929 ekonomik krizin yanı sıra Giresun'da meydana gelen doğal afetlerde çiftçiyi zorlayan etkenler arasındadır. Afetten dolayı pirinç tarlalarının zarara uğraması, hayvanların telef olması ve fındıkta hastalıkların baş göstermesi özellikle çiftçi ve köy halkı için yıkıcı bir etki yaratmıştı.²¹ Bu etkiden az da olsa kurtulmak adına Giresun muhtarlarının ve köylülerinde isteği doğrultusunda Ziraat Bankası Umum Müdürlüğüne başvuruda bulundular. Muhtar ve köylünün hükümetten isteği bölgede ziraat bölgelerinin faaliyete açılması ve ekebilecek tohumların bulundurulması en öncelikli istekleriydi.²² Bunun yanında tüccarlarda bu krizden en fazla etkilenen kesim oldu. Bölgenin yerel gazetesi olan Yeşilgireson'da Giresun'daki köylünün hali o kötü bir vaziyettedir ki eskiden tüccarlar köylünün yardımına koştuğunu şimdi ise bunun mümkün olmadığı bu sebeple köylü kadınların yoksulluktan mısır parası için dilendiği yazmaktaydı. Tüccarlar da bu krizden çok fazla etkilendiği için köylüye yardım edemiyordu.²³ Çiftçiler bu yıkıcı etkiyi azaltmak amacıyla bu sefer Ziraat Bankası'ndan kredi alma yoluna girdiler. Fakat çiftçi aldığı bu kredileri ödeyemediği takdirde Ziraat Bankası borcunu alabilmek adına kredi kesintisine ve faiz uygulamasına başvurarak köylüyü çıkılmaz bir borç batağına sürüklemişti.²⁴ Tüccarlarında kendileri gibi perişan olduğunu gören köylü bu sefer en olmayacak kişiler olan tefecilere muhtaç olmak zorunda kalyordu.²⁵

Giresun'a yapılan teftiş raporlarında bölgede İş Bankası ve Ziraat Bankası'ndan alınan bilgilerle göre bu bölgedeki 16 bin çiftçinin 15 bini bankalara borcu olduğu gibi bu borçların tahmini miktarı ise 4 milyon lira civarındadır. Çiftçilerin bu borç miktarının içinde 600 bin lirasını İş Bankası ve Ziraat Bankasına borçludur. Tefeciler köylünün bu aciz durumundan yararlanarak köylüye dağıttığı para miktarı ise 350 ile 400 bin lira arasındadır. Çiftçiler bu parayı uzun bir süre ödeyemediği vakit bu miktar faiziyle birlikte 3.500.000 liralık bir borç olarak geri dönmekteydi.²⁶

Hükümet, 1929 ekonomik krizin tüm ülke üzerindeki bu kötü etkiyi kaldırmak ve köylüyü az da olsa rahatlatmak adına çözüm olarak Ziraat Bankası'yla anlaşarak bazı şehirlerde kooperatifler açma yoluna gitti. Kooperatiflerin açıldığı şehirlerden biri ise Giresun'dur. Bu bölgede açılacak olan fındık kooperatifi bölgenin istihdam potansiyelini arttıracak aynı zamanda fındık üretiminin yaygınlaşmasını sağlanması planlanmıştı.²⁷ Hükümetin özellikle Giresun'da yaptığı girişimlerden biride köylüyü tefecilerin elinden kurtarmak amacıyla borçların ertelenmesini sağlamak olmuştu. Bu sebeple hükümet Giresun'daki köylünün borçlarını ödemekte zorlandığını bu nedenle İcra ve İflas Kanununun 308. maddesini uygulayarak Karadeniz'de meydana gelen doğal afetlerin etkisini azaltmak adına Giresun çiftçilerinin borçlarının ertelenmesini 18 Aralık 1929 yılında resmen kabul ederek yürürlüğe koymuştur.²⁸

Hükümetin tüm çabalarına rağmen Giresun'da meydana gelen kötü olayların ardından fındık üretimini arttırmak ve hastalıktan korumak bir işe yaramamıştı. Hükümet bu bölgede sadece

¹⁹ Yeşilgireson, 12 Eylül 1929.

²⁰ BCA. 030.18.1/027.82.2.

²¹ BCA. 30.10/117.818.29.

²² Yeşilgireson, 21 Mart 1929.

²³ Yeşilgireson, 2 Mayıs 1929.

²⁴ Zarakolu,1982: 91.

²⁵ Yeşilgireson, 16 Mayıs 1929.

²⁶ BCA. 490.1/655.182.1-126.

²⁷ Emrence, 2006: 59.

²⁸ BCA. 030.181.2/7-62-6. Karar için ekler kısmına bakınız.

fındık yetiştirmenin olası bir krizde şehirde yarattığı kötü etkilerini halka anlatarak bilinçlendirmek adına ve başka farklı tarım ürünlerinin de Giresun'da yapılabileceği hakkında muhtarlıklara bilgilendirme beyannamesi gönderilmiştir. Bu beyannamede memlekette sadece bir ürünün yetiştirilmesi ve sadece buna umut bağlayarak köylünün geçimini sağlayacağı düşüncesinden vazgeçilmesi gerektiğini bununla beraber her mevsimde çiftçi farklı ürünleri ekmeye mecbur kılınacağı yazmaktaydı. Bunun yanında köy muhtarları çiftçiyi destekleyecek ve kimin ne kadar ziraat yaptığını merkeze haber verecekti. Aksi takdirde muhtarlarının sözünü dinlemeyen ve bu beyannamede geçenlere kulak asmayan çiftçilere ceza verileceği yazmaktaydı. Ayrıca gazetede patates, fıstık, buğday, arpa gibi tarım ürünlerinin ne zaman ekileceği hakkında da bilgiler vermekteydi. Böylelikle diğer tarım ürünlerin de Giresun'da ekilmesinin önünü açarak tek mahsul ürün vermekten kaçınılmaya çalışılmıştı.²⁹ Bu sebeple nahiyeler Giresun Vilayetinin kaderini sadece fındığa bırakmamak adına fındık yerine köylünün her dönemde gelir kazanması adına mısır, patates ekilmesinin, fındığın ise müsait olan yerlerde yetiştirmenin önünü açma girişimlerde bulunmuştur. Fakat çiftçi veresiye olarak mısır tohumu alacak durumu olmadığından bu girişimde istenilen etkiyi veremedi. Giresun'da durumun bu denli kötü olduğu dönemin gazetesinde ele alınmış hatta bazı vatandaşların sefaletten öldüğü iddia edilmiştir.³⁰ Bu sıkıntılar 1930 yılında kadar devam ederken Hilali Ahmer Cemiyeti bu bölgedeki krizi yönetmek adına Giresun'da ki muhtaç ailelere 50.000 lira para ve bunun yanında da köylüye 470.000 kilo mısır, 13.500 kilo buğday gönderdi.³¹ Giresun'da fındık alanında ise tüccarlar doğrudan olarak ürünleri alıcıya satamadıkları için fındığı en ucuz fiyatıyla satmak zorunda kalıyorlardı.³² Yapılan tüm girişimler yine de Giresun'daki bu krizin aşılmasını fayda vermedi.

Halk hükümetin uyguladığı bu başarısız girişimlerden artık rahatsızlık duymaya başladı. Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra bölgede baş gösteren Frengi hastalığı da Giresun'da yaygın bir hale gelmişti.³³ Halk hem bu kriz karşısında hem de bölgede hızla yayılan bu hastalıkla mücadele ederken mevcut iktidar fırkası olan CHF'nin bu bölgedeki faaliyetleri SCF'nin buradaki konumunu yükseltip halkı Giresun'da muhalif fırkaya yönlendirecekti. Giresun Vilayetinde CHF'nin buradaki sıkıntılara çare bulamadığı gibi kendi fırkası içerisinde birtakım sorunlarla ve iç karışıklık ile karşılaştığı görülmektedir. Giresun'da CHF'nin kendi yayınladığı raporlarda Giresun CHF teşkilatında görev alan kişilerin fırkayı yönetecek bir vasıfları olmadığı gibi fırka ve fırkacılığı anlayacak ve bunu yaşatacak kişilerin olmadığı yönündeydi. Öyle ki CHF Giresun teşkilatlanmasındaki fırkacılık kavramı sadece şahsi menfaatlere dayandığı ayrıca bilinmemektedir.³⁴

CHF'nin kendi eksiklikleri görmesi açısından hazırlanmış olduğu teşkilatların yeniden düzenlenmesi ile alakalı raporda Giresun'da muhalefet fırkasının ortaya çıkmasının nedeni olarak şahsi husumetlerin ve karşılıklı gücünmelerden meydana çıktığı ayrıca fırkanın içerisinde genç ve okumuş kesiminin olmadığı bu nedenle çok az eğitimli kişilerin fırka teşkilatlanmasında olduğu belirtilmekteydi. Buna ek olarak fırka teşkilatlanmasındaki bazı kişilerin uyguladığı zorbalıklar nedeniyle halkın SCF'ye yönlendiğinden bahsedilmekteydi. CHF'nin kendisini Giresun'da temsil edeceğini düşündüğü ve kültür kalesi olarak adlandırdığı Türk Ocakları ise burada sadece ismen mevcut olup hiçbir faaliyet göstermemekteydi.³⁵ Giresun'da içki ve kumar olayları da son zamanlarda şiddetli bir şekilde artış göstermişti. Giresun halkı az da olsa kazandığını bu sefer içki, kumar masasında kaybetmekteydi. Bunun önüne geçmek için tedbirler

²⁹ Yeşilgireson, 5 Kânunuevvel 1929.

³⁰ Yeşilgireson, 5 Kânunuevvel 1929.

³¹ BCA. 30.10/117.818.4.

³² BCA. 490/724.477.1-85.

³³ BCA.490/724.477.1-81.

³⁴ Koçak, 2006: 391.

³⁵ BCA. 490/724.477.1-85.

sert tedbirler alınması gerekiyordu. Dönemin valisi olan Mehmet Rahmi (Gökçe) Bey, sağlık sorunları nedeniyle bu tedbirleri sağlamada yetersiz kalıyordu.³⁶

Giresun halkı tüm bunlara karşı kendini tamamen sahipsiz hissetmekteydi. Yeşilgireson gazetesine baktığımızda Giresun halkının muhalif fırkayı tutmasından çok bu yıkık harap ve bakımsız olan memlekette işini iyi yapan, halk tarafından sevilmiş, köylüye zarar vermemiş, dünyada olup bitenden haberi olan, imar işlerinden iyi anlayan temiz ve ahlaklı bir kişinin belediye seçimlerinde Giresun'u temsil etmesi gerektiği yazılmaktaydı.³⁷

1929 ekonomik krizin tüm dünyada etkisinin şiddetli bir şekilde devam ettiği bu yıllarda ele aldığımız Giresun şehrinin sosyo-ekonomik alandaki faaliyetleri dönemin izlenimini bizlere verirken aynı zamanda mevcut iktidar fırkasının bu buhran karşısındaki tavrını da bizlere ayrıca göstermektedir. Bu bağlamda ekonomik açıdan sancılı geçen bu dönemde özellikle kıyı kesimlerin bu buhran karşısında avantajları var ise de iktidar fırkasının bu bölgedeki pasifliği karşısında bir çözüm bulmak mümkün olmamıştır. İktidar fırkasının burada yetersiz oluşu özellikle tarım faaliyetlerimin kısıtlı olmasıyla beraber genel olarak bu bölgede tarım olanağının fındık üzerine kurulu olmasına karşın herhangi bir tedbir ve iyileştirilme yapılmaması CHF'ye karşı memnuniyetsizliği daha da şiddetlendirmiştir. Ekonomik sıkıntıların artmasıyla birlikte halk, başka bir deyişle umut kapısı olarak SCF'yi görmesi pek muhtemeldir. SCF'nin Giresun'da bu denli taraf bulmasının ve teşkilatlanmasının başlıca en temel nedeni budur.

2. Serbest Cumhuriyet Fırkası Giresun Teşkilatlanması

Giresun'da SCF'nin kurulması tamda memleketin çok kötü zamanlar yaşadığı bir döneme denk gelmekteydi. Fethi Bey'in teşkilatlanma faaliyetleri ülke içerisinde yavaş yavaş devam ederken Giresun'da SCF teşkilatlanmasının açılması 26 Eylül 1930 tarihinde gerçekleşti.³⁸ Teşkilat açılışı gerçekleştikten hemen sonra SCF Giresun teşkilatını oluşturmak için görev aslen Erzurumlu olan Emekli Dedezâde Ziya Bey'e verildi.³⁹ Dedezâde Ziya Bey, Milli Mücadele döneminde Topal Osman çetesinde bölük komutanlığı yapmış, eski fikirlere bağlı biri olmasına karşın⁴⁰ fırkanın başına getirilerek teşkilatlanma faaliyetlerini yapması iktidar fırkasını harekete geçirmişse de halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştı.⁴¹ SCF'nin ülke genelinde açılmasıyla birlikte Karadeniz bölgesinde Giresun teşkilatlanmasına halkın rağbeti oldukça fazlaydı. Öyle ki Giresun teşkilatı kurulduktan hemen sonra eski demiryolu memuru olan Kara Mustafa-⁴² Avni Bey⁴², SCF teşkilatlanmasına üye oldu. Bunun yanında Millî Mücadele zamanında Topal Osman⁴³ tarafından istihdam edilen Kantarcı-⁴⁴ Doktor İbrahim Bey vardır.⁴⁴ Yine aralarında askerlikten emekli İsmail Beyzâde Faik Bey,⁴⁵ CHF teşkilatından görev almadığı ve CHF'ye küs olduğundan dolayı SCF'ye geçiş sağlayan Mezinzâde Abdültemel Bey⁴⁶ SCF Giresun

³⁶ BCA. 490/724.477.1-85.

³⁷ Yeşilgireson, 11 Eylül 1930.

³⁸ Cumhuriyet, 26 Eylül 1930.

³⁹ Emrence, 2006: 148.

⁴⁰ Koçak, 2006: 527.

⁴¹ Cumhuriyet, 28 Eylül 1930.

⁴² Samsun Demiryolu hattında memur iken kovulmuştur. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁴³ Topal Osman Atatürk'ün muhafızıydı. TBMM'nin birinci dönemin sonlarında Trabzon Milletvekili olan Ali Şükrü Bey cinayetinin suçlusu olarak aranırken, ortaya çıkan silahlı çatışma neticesinde öldürülmüştür. Koçak, 2006: 527.

⁴⁴ Kendi halinde menfi ruhlu bir adamdır. Araştırma komiserliği yapmıştır. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁴⁵ Elbesanlıdır. Giresun'da Jandarma teğmenliği yapmış yaşından dolayı emekliye ayrılmıştır. Hoşnutsuzdur. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁴⁶ Mustantik okulundan mezundur. Görev alamadığı için küskündür. BCA. 490.01/435.1804-33.

teşkilatlanmasında dikkat çeken isimlerdi. Bunun yanında CHF'nin istihbarat raporlarında komünist olduğu düşünülen Aptı Efendizâde Tahsin Bey,⁴⁷ yine CHF'de görev alamadığı için kükün olan Çulhazâde Mustafa Bey,⁴⁸ Sarı Alemdarzâde Şükrü Bey vardır.⁴⁹ Topal Osman sayesinde göreve gelen Kantarcızâde Doktor Hicabi Bey,⁵⁰ Müezzinzâde Hakkı Temel Bey⁵¹ ve Rusya'da eğitim aldığı için Bolşevizm'den etkilendiği düşünülen Hacı Ahmetoğlu SCF Giresun teşkilatında yer alan diğer isimlerdir.⁵²

CHF İstihbarat raporlarına bakıldığında Giresun Merkez SCF teşkilatında görev alan isimlerin bir kısmı daha önce CHF'de görev alamadığı için fırkaya kırgın ve kızgın olduklarından dolayı yeni fırka olan SCF'ye geçiş sağlayarak burada görev alan isimlerdir. Dikkate alındığında CHF'ye karşı bu kırgınlık bile SCF'nin Giresun'daki teşkilatlanmasını oluşturmasına ve burada güç kazanmasına neden olacak bir gelişmeydi. Yine raporlara baktığımızda Giresun SCF teşkilatında görev alan kişiler arasında komünistlik faaliyetlerini sürdürdüğünü ve Bolşevizm'den etkilendiklerini düşündükleri için gözetim altında olan kişilerin olduğu görülmektedir. Bu bile başlı başına SCF'nin kapatılmasında etkin bir olay olarak karşımıza çıkarak SCF'yi komünistlikle itham edilmesine neden olacaktır. Topal Osman tarafından istihdam edilmek üzere bir yerlere gelmiş kişilerin olduğu yine raporlarda ayrıca belirtilmektedir. Bu kişiler Topal Osman tarafından mevki sahibi olup sonrasında nüfuzunu kaybetmiş ve tekrardan bu nüfuzu kazanmak adına SCF'ye geçtiği görülmektedir. Üyelerin siyasi tabanına baktığımızda ise belli mesleklerde görev yapanların olmasına karşın daha önce etkili bir siyaset faaliyeti yürütenlerin olmadığı bilinmektedir. Mevcut siyasi geçmişi olanlar ise CHF'de görev alamadığı için geçtiği görünürdeki durumdu. Genel olarak bakıldığında CHF'nin Giresun teşkilatından bahsettiğimizde fırka içinde siyasetten çok çıkar amacı güdüldüğü belirtilmişti. Bu durum bile CHF'de etkili bir siyaset yapamayan kişilerin SCF'ye geçerek burada da önemli rol oynamadıkları aşikârdır.

SCF Giresun merkez teşkilatlanmasına nazaran Görele'de SCF'nin burada teşkilat açması daha istekli olmuştur. SCF Görele teşkilatlanmasını yapması için görev Avukat Mustafa Efendi'ye verildi. Hemen teşkilat faaliyetlerine başlayan Mustafa Efendi ilk önce kaymakamlığa müracaat etti. Fakat bakanlıktan henüz izin çıkmadığı için şube açılışına ilk başta tereddütle yaklaşıldı.⁵³ Daha sonra verilen izinle 11 Eylül 1930 tarihinde Fethi Bey'in de gönderdiği telgraf üzerine halkın büyük bir coşku ve kalabalığın katılımıyla Görele'de SCF'nin şube açılışı yapıldı.⁵⁴

3. Giresun'da 1930 Belediye Seçimleri ve Propagandaları

14 Nisan 1930 tarihinde resmi olarak Belediye Seçimi Kanununun kabul edilmesinin ardından Türkiye'nin TıCF deneyiminden sonra Türk siyasi hayatında önemli bir role sahip olan SCF'nin 1930 yılında yapılacak olan belediye seçimlerine katılmak istemesi siyasi mecrada önemli bir etki bırakmıştı. Bu etki en çokta büyük şehirlerde ve liman kentlerinde etkisini göstermişti. Kurulduktan hemen sonra belediye seçimlerine katılma kararı almasının ardından Ahmet Ağa-oğlu'nun da tavsiyesiyle SCF, Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde teşkilatlanma faaliyetlerine hız vermişti. Fethi Bey'in belediye seçimlerine katılmak istemesi en çokta CHF'lileri

⁴⁷Komünistlik fikirleri olan biri olarak tanınmaktadır. Samsunludur. Polis gözetimi altındadır. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁴⁸Ayyaş biridir. Giresun Mustantik görevindeyken istifa etmiştir. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁴⁹Öğretmen iken istifa etmiştir. Menfi ruhlu bir adamdır. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁵⁰Giresunludur. Millî Mücadele sırasında Topal Osman tarafından Giresun Sıhhiye Müdüriyet 'ligine getirilmiş ayrıca Topal Osman'ın yeğeni evlenmiştir. Uzun süre aynı görevde kalmadığı için hoşnutsuz ve kırgındır. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁵¹Müstantik okulundan mezundur. Giresun kütüğüne kayıtlıdır. Görev alamadığından dolayı keyifsiz, arabozucu ve ahlaksız bir karaktere sahiptir. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁵²1926'da Giresun'a gelmiştir. Gazozculuk ve elektrik tesisatı ile uğraşmıştır. Bir öğretmeni Rusya'da Bolşevik okuluna gönderdiği için hareketleri ve davranışları takip altındadır. BCA. 490.01/435.1804-33.

⁵³CA, A IV-9, D-57, F 3-163.

⁵⁴Yeşilgiresun, 11 Eylül 1930.

tedirgin ettiği aşıkârdır. Öyle ki SCF'nin ekonomik buhranın şiddetli bir şekilde Türkiye'de etkisinin halk üzerinde büyük yaralar bıraktığı bir dönemde ortaya çıkması ve bu süreçte CHF'nin politikalarını ciddi bir şekilde eleştirilmesi SCF'nin göstermelik bir fırkadan daha fazla olduğunu göstermekteydi. Bu sebeple yaşanan tüm olaylar, fırkaların birbirini karşılıklı olarak suçlamaları 1930 belediye seçimlerini çok farklı bir boyutta ele almamızı sağlamıştır.

SCF'nin daha yeni kurulan bir fırka olmasına karşın ülke genelinde muazzam bir teşkilatlanma faaliyeti yürütmesi fırkanın seçimlerde de potansiyelini ortaya koymaktadır. Özellikle Karadeniz bölgesinde halkın büyük bir ilgi ile SCF teşkilatlanma faaliyetlerini tamamlanması halkın SCF'yi ne denli büyük coşku ve sevinçle karşıladığını da göstermektedir. Karadeniz Bölgesi bağlamında ele aldığımız Giresun'da açılan SCF teşkilatlanması kalabalık bir törenle coşku ve heyecanla açıldıktan sonra belediye seçimlerinde de hazırlıklarını çok titiz ve temkinli bir şekilde yürütmekteydi.⁵⁵ Seçim hazırlıkları 11 Eylül 1930 tarihinde başladı. İlk olarak mahallelerden gelen defterlerin kontrolü için on kişilik bir encümen heyeti oluşturuldu. Halkın seçime katılması için teşvik edici anonslar yapıldı. Giresun'un yerel gazetesi olan Yeşilgireson'da yapılacak olan seçim için "*Ey halk! Belediye seçimine ilgi göster seni hakiki surette temsil edecek olanları, iş görecekları seç ve oyunu ona göre ver*" şeklinde yazıları halkın oy vermesinin ne derece önemli olduğu vurgulanmaktaydı.⁵⁶

Tüm bu hazırlıklar devam ederken Giresun'da CHF'lilerin adaylarını açıklamasını bekledikten sonra SCF'liler kendi adaylarını ilan ettiler.⁵⁷ Bunun yanı sıra Giresun merkez belediye seçim defterleri encümenler tarafından incelendikten sonra 22 Eylül 1930 tarihinde asılmış ve yapılan başvurular encümenler tarafından titizlikle takip edilmekteydi.⁵⁸ Giresun'un ilçeleri olan Tirebolu ve Görele'de seçim hazırlıkları belirli bir program dâhilinde yapılmaktaydı. Görele'de ilk olarak belediye seçimlerinde görevli olacak olan başkan belirlenmiş ardından kullanılan oyların toplanacağı tarih 27 Eylül 1930 olarak belirlenmişti. Tirebolu'da ise seçim defterleri hemen asılarak seçimlerin sakin ve olaysız bir şekilde geçilmesi için özen gösterileceği yönündeydi.⁵⁹

Belediye seçimleri sırasında gerek Karadeniz'de gerekse Anadolu'nun diğer bölgelerinde SCF'nin iddiası haksız bir rekabet olduğu yönündeydi. Özellikle iktidar fırkasının devletin tüm olanakları kullanarak seçim faaliyetlerini yürütmesi bile muhalefet fırkası için başlı başına bir yenilgiydi. SCF'nin Karadeniz bölgesinde CHF'nin baskı ve propagandalarına hem teşkilatlanması hem de adaylarının olmaması nedeniyle maruz kalmamasına dikkate değer bir konu olsa da aynı durum Giresun için geçerli olmamıştır. Her ne kadar komşusu olan Zonguldak'ta SCF'lilere yönelik bir olay olmamış olsa da CHF'lilerin seçimleri kaybetme korkusu önemli bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Giresun'da bu korku ve öfkeyi seçim sırasında yaşayan olaylar üzerinde görmek pek mümkündür. Giresun'da 1 Ekim 1930 tarihinde başlayan belediye seçimlerinde⁶⁰ birçok usulsüzlük ve zorbalığın yapıldığı iddia edilmekteydi. Bu iddialara göre Giresun'da büyük bir coşku ve sevinçle oy kullanmaya gelen halkın bu girişimleri engellenmişti. İktidar yanlısı olan Cumhuriyet gazetesinde bu iddia "*SCF'ye yakın bir gazetesin iddiasına göre güya Giresun'da halkın SCF'ye oy verilmesi engellenmiştir*" şeklindeki haberi iddiaları bir yalan üzerinden değerlendirdiklerini göstermektedir.⁶¹ Fakat Fethi Bey'e gönderilen bir telgrafta bu iddiaların doğru olduğu hatta Giresun'da halkın SCF'ye akın akın bir şekilde oy verdiği gören

⁵⁵ Cumhuriyet, 1 Teşrinievvel 1930.

⁵⁶ Yeşilgireson, 11 Eylül 1930.

⁵⁷ Cumhuriyet, 1 Teşrinievvel 1930.

⁵⁸ CA, A IV-9,D 57,F 3-203.

⁵⁹ CA, A IV-9,D 57,F 3-203.

⁶⁰ BCA.490.1/286.1146.1-10.

⁶¹ Cumhuriyet, 3 Teşrinievvel 1930.

valinin memurları zorlayarak oylarını CHF'den yana kullanmaları istemiş aksi takdirde oy vermeyenleri memurluktan alıkoyacağını belirtmekteydi.⁶²

Diğer yandan aynı iddia Yarın gazetesinin de manşetinde yer almaktaydı. “*Vali Bey uykuda mı?*” başlıklı haberde halkın gündüz oy vermesi engellendiğinden SCF'liler geç saate kadar seçim binasının önünde nöbet tutarak oy vermek için ısrarcı bir şekilde bekledikleri halde encümenler tarafından oylarının kullanılması engellenmişti. Encümenlerin bu kanunsuz ve keyfi davranışları valiye iletirse de valinin hiçbir müdahale etmediği yazmaktaydı.⁶³ Bakıldığında Giresun'da CHF'ye karşı genel bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Halk, özellikle CHF tarafından belediye başkanı olarak aday gösterilen Hasan Tahsin Bey'i istememekteydiler. Son Posta gazetesinin haberine göre ilk başlarda aday olarak gösterildiğinde halk, CHF binasına giderek Hasan Tahsin Bey'i istemediklerini söylese de halkın bu isteği dikkate alınmayarak Hasan Tahsin Bey, CHF'nin belediye başkan adayı olarak seçilmişti. Bunun üzerine halkı fırka binasının önünde Hasan Tahsin Bey'e yönelik “*Seni istemiyoruz, ismin listeden çıkarsa reyimizi halk Fırkasına veririz*” şeklindeki serzenişleri yine dikkate alınmadığından SCF'nin Giresun'da büyük bir oy potansiyeli yakaladığı yönündeydi.⁶⁴

Buna rağmen Giresun'da halkın SCF'ye yönelik coşku ve arzusu göz ardı edilemeyecek kadar fazlaydı. Dolayısıyla bu bölgede meydana gelen yolsuzluklarda bir o kadar belirgin bir hal almıştı. Seçimin SCF'lilerin kazanacağını düşünen CHF'liler seçim sırasında bu durumu değiştirmek için birtakım tedbirler almak suretiyle SCF'lilere oy verecek olanları bir salona koyarak onların oy vermesini engellemek adına salon kapısının önüne polis ve jandarma koymuşlardı. CHF'lilerin oylarını rahatça vermeleri sağlanmış, fakat aynı şey SCF'liler için mümkün olmamıştı. Bunun yanında seçim sırasında oylarını kullanacak olanlara adayların isimlerinin bulunduğu kâğıtların CHF'liler tarafından SCF'lilerin bu bölgede kazanacağı düşünüldüğünden SCF adayının adının yazıldığı kâğıtlar yerine boş kâğıt verilerek oy kullanmaya zorlandıkları bildirilmiştir. Fakat bu tedbirler bile halkın SCF'ye karşı oy vermesine engel olmamış olsa da CHF'liler bu sefer farklı bir yol deneyerek SCF'ye üye olan belediye encümenini, vali ve CHF müfettişi farklı bahanelerle encümeni polis müdahalesiyle sandık başından alarak uzun bir süre karakolda alıkoymalarına sebep olmuştu. Böylece CHF'liler istedikleri gibi oy kullanmaları için fırsat olmuştu. SCF'lilerin sandık başından alıkonulması, seçmen tarafından atılan imzaların defterdeki ve oy pusulasında fazla çıkması ayrıca encümen üyelerinin bir kısmının bu pusulada yer alan isimleri tarif etmesi bile Giresun'da seçimlerde CHF'lilerin yolsuzluk yaptığını alenen gösteren bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁵

Giresun'da seçim sırasında CHF'nin kendi içerisinde yaşadığı iç çatışmalarda seçimin seyrini değiştiren önemli bir olay olmuştur. CHF Giresun Teşkilat Başkanı olan Mehmet Bey'in seçim işlerinden sorumlu olan Giresun Milletvekili Şevket (Erdoğan) Bey ile yaşadığı gerginlik üzerine Mehmet Bey'in istifası CHF'nin kendi içerisinde çatırdamasına aynı zamanda seçimin en hareketli zamanından fırka içinde ayrılıkları da beraberinde getirdiği görülmektedir.⁶⁶ Mehmet Bey ve bazı dava arkadaşlarının fırkadan istifası üzerine belediye başkan adayı olan Hasan Tahsin Bey'in istifası da fırkada büyük bir boşluk bırakmıştı. Fakat Hasan Tahsin Bey'in istifası genel olarak halkın isteksizliği ve memnuniyetsizliği dikkate alınarak yapılmıştı.⁶⁷ Aynı haber Yarın gazetesinde “*Belediye Başkanı Nihayet Kaçtı*” başlığıyla Giresun'da halkın SCF'ye oy vereceğini gören ve bu durumdan kendisinin sorumlu tutulacağını düşünen Hasan Tahsin Bey'in görevini bırakarak kaçtığı yazmaktaydı.⁶⁸

⁶² Balkaya, 2006: 93.

⁶³ Yarın, 7 Teşrinievvel 1930.

⁶⁴ Son Posta, 8 Teşrinievvel 1930.

⁶⁵ Balkaya, 2006: 225.

⁶⁶ Son Posta, 8 Teşrinievvel 1930.

⁶⁷ Son Posta, 9 Teşrinievvel 1930.

⁶⁸ Yarın, 8 Teşrinievvel 1930.

Giresun merkezde olduğu gibi Görele’de halk tarafından şikâyet bir hayli yapılmaktaydı. 1 Ekim 1930 tarihinde Görele’de yapılan seçimlerde sırasında⁶⁹ Giresun Milletvekili Şevket Bey ve Kaymakam tarafından oy vermeye gelen halka “*CHF’nin dışında oy verenlere silah ile ezeceğiz*” şeklindeki tehditkâr söylemleri halkın korkuya düşmesine neden olmuştu.⁷⁰ Görele SCF Teşkilat Başkanı olan Mustafa Bey’in iddiasına göre Jandarmanın önünde nöbet tutarak oy vermeye gelen halka daha önceden hazırlanmış oy pusulalarını silah zoruyla sandığa atmalarını istemekteydi. Bu durumdan rahatsız olan Mustafa Bey, bu olaya müdahale etmesi için mevcut belediye başkanına şikâyetlerini belirtmesi üzerine yaka paça bir şekilde seçim binasından atılmıştı.⁷¹

4. Giresun’da Seçim Sonuçları

1580 sayılı Belediye Kanunu’nun hemen uygulamaya girmesiyle ülke genelinde gerçekleşen seçimlerde yaşanan baskı ve usulsüzlükler seçimin kaderini değiştirdiği bir gerçektir. Öyle ki halkın daha sağlıklı bir şekilde kent hizmetlerini alması açısından bu seçim çok önemli bir yerde tutulmaktaydı. Bunun dışında halkın CHF’nin uygulamış olduğu politikalarından gitgide rahatsız olması ve bazı kesimlerin hükümete karşı muhalif oluşu yine bu seçimlerde belirleyici bir yere sahipti. SCF’nin belediye seçimlerine hemen katılması ülke genelinde hızlı bir teşkilatlanma sürecini de beraberinde getirmişti. Özellikle taşrada halk yıllarca mevcut iktidar fırkasının buralara gelmediğini ve hiçbir şekilde dertlerine çözüm bulunamadığından yakınmaktaydı. SCF’yi CHF’den ayıran en önemli olay belki de CHF’nin ulaşamadığı noktalarda SCF’nin aktif bir şekilde rol olmasıydı. Bu durum SCF’nin taşrada güçlü bir teşkilatlanma yapmasına neden olmuş ve belediye seçimlerinde halkı yanına çekmişti. Giresun’da da halkın büyük bir coşku ile açılışını yaptığı SCF burada büyük bir ilgi ile karşılaşmış olsalar da seçim sırasında yaşanan baskılar ve yolsuzluklar olayı farklı bir boyuta taşımıştı. Özellikle burada CHF’nin kendi içerisinde çatışma yaşaması halkı SCF’ye iten gerçeklerden biriydi. Giresun CHF İlçe Başkanı olan Mehmet Bey’in Giresun Milletvekili Şevket Bey ile yaşadığı münakaşa kendisinin fırkadan ayrılmasına sebep olmuştu. Yine baktığımızda Giresun’da SCF teşkilatlanmasını oluşturan Ziya Efendi, CHF’nin kendi içerisinde çıkan bir isimdi. CHF’nin hemen hemen ülke genelinde yaşadığı sorun fırka teşkilatlarında yaşanan disiplinsizlikti.

Giresun’da yapılan seçimlerde oy kullanmaya hakkı olan toplamda 11.162 kişi içerisinde oyunu kullananların sayısı 4.230’dır. Bunlar içerisinde oy kullanan kadın sayısı 2.073 erkek ise 2.164’tür.⁷² 7 Ekim 1930 tarihinde seçimi tamamlayan Giresun’da katılımın az olması sebebiyle seçim süresi bir hafta kadar uzatıldı.⁷³ Yapılan seçim sonuçlarına göre Giresun’da CHF kazandı.⁷⁴ Belediye başkanlığına seçilen isim Hasan Tahsin Bey oldu.⁷⁵ Yine Giresun’un ilçesi olan Tirebolu’da 9 Ekim ve Görele’de 7 Ekim’de biten⁷⁶ sonuçlara göre burada da seçimi CHF kazandı.⁷⁷

Daha seçimin başladığı ilk günden beri çeşitli baskıya maruz kalan halkın oyunu SCF’den yana kullanması CHF’lileri rahatsız etmiş ve zabıtarca halkın oy vermesi engellendiği iddia edilmişti.⁷⁸ Bu nedenle SCF’liler seçim sonucunu kabul etmediler. Cumhuriyet gazetesinin habere göre SCF Giresun Teşkilat Başkanı olan Ziya Bey, seçim sonucuna itiraz ederek bir takım kanuna aykırı işler yaptığını, güvenlik güçlerine saygısızlık yaparak saldırdığını bu nedenle

⁶⁹ BCA. 490.1/286.1146.1-10.

⁷⁰ Balkaya, 2006: 61.

⁷¹ Balkaya, 2006: 74.

⁷² BCA. 490.01/286.1146.1-2.

⁷³ BCA. 490.01/286.1146.1-10.

⁷⁴ Cumhuriyet, 21 Teşrinievvel 1930.

⁷⁵ BCA. 030.11.1.0/59.35.2-13.

⁷⁶ BCA. 490.01/286.1146.1-10.

⁷⁷ Cumhuriyet, 12 Teşrinievvel 1930.

⁷⁸ Son Posta, 3 Teşrinievvel 1930.

hakkında adli işlem yapıldığını yazmaktaydı.⁷⁹ İlk olarak il statüsünde olan Şebinkarahisar'da ise CHF 633 oy alarak seçimi kazandı.⁸⁰ Belediye başkanı olarak seçilen isim ise Rüştü Bey'dir.⁸¹ Şebinkarahisar'ın ilçesi Alucra'da yine seçimi CHF kazanmıştır.⁸²

Sonuç

1929 ekonomik krizin ülke genelinde bıraktığı derin yaralar, verilen sözlerin yerine getirilmeyişi halkı iktidar fırkasına karşı hale getirmiş ve bu durum SCF'nin ortaya çıkmasıyla CHF'den memnun olmayanlara eleştiri hakkı tanımıştı. Bu ekonomik krizin kötü etkilerini ortadan kaldırmak adına atılan adımlar içerisinde olan meclisin denetlenmesi, halkın isteklerini yerine getirmek ve kriz karşısında yeni çözümlerin üretilmesi gibi tedbirlerin alınmak istemesi SCF'nin böylesi bir ortamda doğmasına neden olmuştur. Fakat SCF'nin 1930 Türkiye'sinde ortaya attığı liberal görüş halkın her ne kadar istediği bir durum olsa da halkın asıl isteği devam eden tek fırka rejimine son vermektir.

SCF, kurulduğu ilk andan itibaren gerek ortaya koyduğu yöntemler gerekse halkın mevcut iktidara ve bu iktidarın uygulamış olduğu politikalara karşı muhalif olanların sığınacağı bir liman olmuştu. CHF, her ne kadar SCF'nin kurulmasını onaylamış olsa da bu onay CHF kadroları için zoraki olduğu aşikârdır. Öyle ki bu zoraki durum SCF'nin daha kuruluşundan itibaren serbestçe faaliyet göstermesine imkân vermemiştir. SCF'nin yaptığı her girişim gayrikanuni bir şekilde lanse edilip engellenmeye çalışılmıştır.

SCF'yi CHF'den ayıran en önemli nokta CHF'nin erişemediği yerlere SCF'nin rahatlıkla ulaşarak başarı sağlamasıydı. Öyle ki CHF'nin işçi, köylü, tüccar ve çiftçiyi ekonomik kriz karşısında memnun edememesi üzerine halk, SCF'yi bir umut olarak görmeye başlamıştı. Kurulduktan kısa bir süre sonra teşkilatlanma faaliyetlerine başlayan SCF radikal bir karar alarak 1930 belediye seçimlerine de katılmıştı. Bu durum en çok ekonomik krizden etkilenen kıyı kesimlerinde etkili oldu. Bu kıyı kesimlerinden olan Karadeniz Bölgesi Fethi Bey'in ülke genelinde teşkilatlanma faaliyetlerini başlatmasının hemen ardından kendi içerisinde büyük bir coşku ile karşılandı. Karadeniz Bölgesi'nde hemen hemen her şehrinde teşkilatlanma faaliyetleri hız kazandı. Özellikle Samsun ve Giresun bu bölgedeki en istekli vilayetler arasındaydı. SCF Giresun teşkilatlanmasını üye olan isimlerine bakıldığında SCF tarafından SCF Giresun teşkilatlanmasının ana kadrosunun güzellemesi yapılırken CHF'nin kendi istihbarat raporlarında bu isimlere yönelik ağır iddialarda bulunulmuştur. CHF'nin bu tutumu SCF'nin oy kaybederek halk nezdinde küçük düşürülmek istenmesiyle ilintiliydi. Öyle ki bu raporlarda SCF'nin içinde yer alan üyelerin bir kısmının irticai düşünceye sahip olduğundan ve halkı da bu düşünceye ittiklerinden söz edilmekteydi. Hatta bu irticai faaliyetler Karadeniz'in diğer bir vilayeti Kastamonu'da aşırı derecede ön plana çıktığından burada üye kaydı yapılırken çok seçici ve hassas davranılarak hoca hacı unvanı olanları üye yapmadıkları görüldü. SCF bu konuda her ne kadar özenli bir tavır sergilediği görüntüsünü verse de iktidar tarafından irticai faaliyetler yürütmekle yaftalanmaktan kurtulamadı. Karadeniz Bölgesi'nin Rusya'ya yakın olması farklı bir algıyı da beraberinde getirdi. Karadeniz bölgesinde CHF istihbarat raporlarında Komünizm ve Bolşevizm kavramları başat bir şekilde ön plana çıktı. Rize ve Giresun'da komünist faaliyet yürüten kişilerin muhalefet teşkilatlanmasında rol aldıklarının altı çizildi. Bu yönüyle ele alındığında iktidarın muhalefete yönelik bakış açısı bölgeden bölgeye farklılık gösterdi. Gaziantep teşkilatlanmasında Millî Mücadele döneminde Fransızlar ile işbirliği, Malatya teşkilatlanmasında ise tarihi süreçte Ermeniler ile rabita içinde olanların varlığı gibi. Karadeniz bölgesi

⁷⁹ Cumhuriyet, 17 Teşrinievvel 1930.

⁸⁰ BCA. 490.01/286.1146.1-28.

⁸¹ BCA.030.11.1.0/59.35.2-24.

⁸² Şebinkarahisar SCF'nin kurulduğu dönemde İl statüsündeyken sonraki yıllarda Giresun'un ilçesi konuma getirilmiştir. CA, A IV-9, D 57, F 3-230.

özelde de Giresun'da muhalif teşkilatlanmada yer alanların bölgesel yakınlıktan ötürü Sovyet Rusya faktörü dikkate alınarak komünizm ile ilintili oldukları algısı oluşturulmaya çalışıldı

CHF'nin SCF hakkında çıkardıkları bu istihbarat raporlarının amacı bir nevi SCF üyelerinin karakteristik yönlerini ele alarak SCF'yi halkın gözünde itibarsızlaştırmaktan gelmektedir. Genel olarak bakıldığında özellikle CHF istihbarat raporlarında SCF'ye üye olan isimlerin neredeyse büyük bir çoğunluğunun daha önce iktidar fırkasında görev verilmediğinden fırkaya küsen ve kaybettikleri itibarlarını geri kazanmak umuduyla SCF'ye geçen kişiler olduğu belirtilmişti. Bunun yanında SCF içerisinde Damat Ferit Paşa Hükümeti için görev yapanların, Topal Osman tarafından istihdam edilerek önemli yerlere getirilen isimlerin varlığı CHF tarafından sürekli olarak vurgulanmıştı. Ayrıca yine CHF istihbarat raporlarında üyelerin siyasi tabanına baktığımızda ise belli başlı mesleklerde görev yapanların olmasına karşın daha önce etkili bir siyaset faaliyeti yürütenlerin olmadığı bilinmektedir. Mevcut siyasi geçmişi olanlar ise CHF'de görev alamadığı için muhalefete geçtiği aşikârdır. Tüm bu iddialara rağmen Giresun'da SCF teşkilatlanması büyük bir coşku ve isteklilikle açıldı. Halk oyunu SCF'den yana kullanmak için seçim bölgelerinde hazır bir şekilde beklediler. Fakat bu durum gerek Giresun valisi gerekse kolluk kuvvetlileri tarafından tam hezimeteye dönüştü. CHF tarafında valiliklere gönderilen telgraflara göre yurdun hiçbir tarafında SCF'nin kazanmasına izin verilmeyecekti. Samsun'da bu telgrafların karşılık görmediği açıktır. Öyle ki Samsun Karadeniz Bölgesi'nde seçimi tüm engellemelere rağmen kazanan tek vilayet özelliğindedir. Bunun sebebi ise Samsun valisinin tarafsızlığından gelmektedir. Fakat Giresun'da vali tarafını göstererek halkın istekliliğine rağmen encümenler tarafından halkın oy verilmesini engellemiştir.

Giresun'da halkın CHF'ye vermek istememesinin önemli bir nedeni ise CHF tarafından belediye başkanı olarak aday gösterilen Hasan Tahsin Bey'i istememelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat halk Hasan Tahsin Bey'i istemediklerini söyleseler de halkın bu isteği dikkate alınmayarak Hasan Tahsin Bey, CHF'nin belediye başkan adayı olarak seçilmişti. Bunun yanın CHF'nin seçim sırasında kendi içinde yaşadığı kırılmalarda yine CHF'nin oy potansiyeline etki etmiştir. Giresun'un ilçesi olan Görele'de de durumlar farksızdı. Burada da SCF jandarma engeline takılmıştı.

Genel olarak ele aldığımızda SCF her ne kadar burada coşku ve heyecanla açılmış ise de CHF'nin her zaman iktidar fırkası olma sebebiyle bir adım önde olduğu görülmektedir. CHF'nin devletin sunmuş olduğu olanakları ve gücü kullanarak seçimlerde öne çıkması SCF'nin bu bölgede kaybetmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete

TBMM Tercüme-i Hal Dosyası

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrinievvel 1927 Umum Nüfus Tahriri, Fasikül-III, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929.

Gazete ve Dergiler

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Milliyet

Sinop

Son Posta

The Times

Vakit

Yarın

Yeşilgireson

Araştırma Eserleri

Balkaya, İhsan Sabri (2006), *1930 Belediye Seçimleri*, Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.

Bayraktar, Rasim (2018), “Giresun’un Etnik Sosyo-Kültürel Kimliğinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 610-631.

Emrence, Cem (2006), *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları.

İpek, Nedim (2000), *Mübadele ve Samsun*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koçak, Cemil (2006), *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Pınar, Mehmet (2015), “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kütahya Teşkilatlanması ve Faaliyetleri”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 277-298.

_____ (2016), *Tek Parti Döneminde Trakya’ya da Siyasi Hayat ve Yahudiler (1930-1934)*, Ankara: Grafiker Yayınları.

_____ (2017), “Serbest Cumhuriyet Fırkasının Doğu Anadolu Bölgesi Teşkilatlanması”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9/11, 99-114.

Şaşmaz, Musa (2014), *Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, 7, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Teziç, Erdoğan (1976), *100 Soruda Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Tunçay, Mete (1981), *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Ankara: Yurt Yayınları.

Turan, Şerafettin (2005), *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, Birinci Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi

Zarakolu, Avni (1982), *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara: AÜSBF Yayınları.

Ekler

Ek 1. Giresun'da Borçların Ertelenmesine Dair Karar

<p>Türkiye Cumhuriyeti BAŞVEKÂLET Muamelât Müdürlüğü Şube Sayı: 8682</p>	<p>Kararname</p>	<p>T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ</p>	
<p>Bu sene Karadeniz Fındık istihsal mıntakasına arız olan âfet dolayısıyla Fındık mahsulâtı mühim miktarda ziyaa uğrayan ve Fındığın azlığından dolayı mutazarrır olan Giresun vilâyeti dahilindeki borçlular hakkında tatbik olunmak üzere İcra ve İflâs Kanununun (308) inci maddesi mucibince fevkalâde mühlet itası, İktisat vekâletinin 15/12/929 tarih ve 5744/138 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 18/12/929 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur .</p>			
<p>18/12/929</p>			
<p>REİSİCUMHUR</p>			
<p><i>Gazi M. Kemal</i></p>			
<p>Bş. V. <i>Yunus</i></p>	<p>Ad. V. <i>M. Edat</i></p>	<p>M. M. V. <i>M. M. V.</i></p>	
<p>Da. V. <i>S. Koca</i></p>	<p>Ha. V. <i>S. R. Koca</i></p>	<p>Ma. V. <i>S. Koca</i></p>	
<p>Mf. V. <i>Canlı</i></p>	<p>Na. V. <i>R.</i> İçtimada bulunmadı</p>	<p>İk. V. <i>S. Koca</i></p>	<p>S. I. M. V. <i>S. Koca</i></p>
<p>680 18 01 02 7 62 6</p>			

Kaynak: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

Ek 2. Yeşilgireson Gazetesi 11 Eylül 1930 tarihli Nüshası.

Nu: 221 - Sene 6. - Danes 5 Kuruş

Giresun, PERŞEMBE, 11. Eylül, 1930

Yeşilgireson

HAFTANIN EN İYİ GAZETESİ

Belediye reisi için Kimi düşünüyorsunuz

Aziz Giresunlular, Belediye intihabı artık yaklaştı. Hepimizin bu intihabla en yakından alakadar olmamız medeni haklarımızın en büyüğüdür. Bu harap ve bakımaş şehir için, himmetlere muhtaçtır. Belediye reisi olarak seçilecek sima bütün memleketin sevgisini kazanmış, köylüye halka fenalık etmemiş, dünyayı gözemiş, imar işlerini yukarıdan görmüş, ilgilil ve teniz imanol olmalıdır. Böyle simalar memleketimizi yok değildir. Düşününüz, düşününüz isimli Lize bildiriniz.

Mecburen istifa etmiş!

Ocak reisi Hasan Tahsin bey ocaklıların fevriyatını önünde eriyerek, idare heriyetinden istifa etmek suretiyle resihatten düşmüştür. Türk ocakları için fikir ve hars kaynağında en ilginç bir hadiseye şahin hazırlayacak kadar garfikt gösteren bu zat, layık olduğuna notu çoktan almıştır.

Ocak reisiği

Türk ocakları reisiğimize kıymetli arkadaşımız Cemil Hüseyin bey intihap edilmiştir. Müvafakiyet edilmiştir.

Göreliden Yeni fırkaya miracaatlar

Göreliden gazetemize yazıldığına nazaran "Serbest Cumhuriyet" fırkasının orada bir ebrat teşekkül etmiş ve heyeti idaresi intihap edilmiştir. Mehbuzin ihtakarına nazaran köylü ve halk çoğun bir halde fakıya nazan it olunmak üzere müraacat etmekte oldukları. Belediye intihabında koza nazan çalışacaktır.

Belediyede intihap hazırlıkları

Belediyede intihap hazırlıkları başlamıştır. Mahallattan gelen defterlerin teftih ve tahki için en kıymetli ancağın seğılmıştır. Ey halk! Belediye intihabına alaka göster. Seni lakki surette temil edecek olanları, iş görcekleri seç ve reyini ver.

İsmet paşa hazretlerinin

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Devlet reisi ve yeni fırka

Ankara 8(a.a.)- Tebliğ Reisiunhur gazı hazretlerinin yeni Serbest Cumhuriyet fırkasına karşı devlet reisi olarak sayıylerini kendi aleni mektuplarında mezarrahur.

İzmirde amele grevi

İzmir 9(a.a.)- Dün grev ilan eden liman ameleli bu gün teler işe bağlanmıştır. İncir emeleli kuzdu işe bağlanmıştır. Çalıyan ameleli greve tenik ve teşvik eden bir amele itiliminde jandarma tarafından hırsaya silih alarak dağıtılmış, bir bir zarar yoktur. Tarife komisyonu greverlerin mektubini teftih için vallahin rıyasetinde toplanmıştır.

Agri dağındaki eşkiyalar

Ankara 8 (a.a.)- Agri usatına karşı Latfi tenkil hareketi bu 7/9/30 da feride beraber başlamıştır. Kabak tepeden ilerleyen kitamız çevirime mntakasında ve müttalib hahlerde eşkiye tarafından tavfik edilmele istenilmiş işede eşkiye kuvvetleri derkelerimiz harcanmışdır. Her seretle Agri gümünden firar etmişlerdir. Agri gümünden ilerleyen kuvvetlerimiz muhavvazat yürüyüşlerini devam ediyor. Agri emir bunda eşkiyaları imara doğru olarak Latti ricatı kesteldiğiştir.

Serbest Cumhuriyet fırkası lideri izmirde nasıl karşılandı

İzmir 7 (a.a.)- Serbest fırka lideri Fethi Bey 10 gün saat onbeş buçukta Akademi spor bahçesinde malkumu irat etmiş malku dindinli ceteriyle anel ve teseler olmak üzere bey bin kişi bakardır. Müvafakiyet fırkasının porofesörleri fact etmiş hükümetin mahi sıyaseti hakkında teftihinde bulunmaktadır. Nettek saat onyazıdır bitmiştir.

Görelide: Yaylı yıllarında soygun

Yaz mevsiminde Görelde hıllı yaylı yıllar gibilerler. Bir çoğu da yaylı zamanı hiç düşünmez döglerine gözemiş, bir kaç gün olunan soğukta içmeye giderler. Çerek gezintisi için gidenlerden, gerek yaylacılık yapanlardan kuzuh, erkekli bir kafiye 19/8/30 tarihinde yayladan Görelmeye gelirken Delikli 1 g nam mshafede bir kaç silahlı valanın haklarına uğradılar. Vahşi herifler yevmi mezarde alaturda saat 2 dın 8 ze kadar yayladan gelenleri köyden yaylaya gidenleri bir araya

Ana mektebine

Kimler alınacak

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Alay 35 satın alma komisyonundan

Arifana 8(a.a.)- Alay 35 satın alma komisyonundan...

Nafidan:

Nafida dairesi...

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Belediyeden:

Arpa, Saman münakasası

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Nafidan:

Nafida dairesi...

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Belediyeden:

Arpa, Saman münakasası

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Nafidan:

Nafida dairesi...

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Belediyeden:

Arpa, Saman münakasası

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Nafidan:

Nafida dairesi...

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Belediyeden:

Arpa, Saman münakasası

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Nafidan:

Nafida dairesi...

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Belediyeden:

Arpa, Saman münakasası

Arifana 8(a.a.)- İsmet paşa hazretleri tarafından Dahiye, Adıyve Volterlerine atıfı emrimeş tebliğ olmuştur: Asayiş mahfil ve kötü malsatla kılınan mahfil neşriyatı ihlaliyat ve hareket yapanlar hakkında kanunun emrettiği taktikatta biki tereddid itira olmalıdır.

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...

Nafidan:

Nafida dairesi...

Mahalli muhasebeler:

Mahalli muhasebeler...